

Володимир СТАРЖЕЦЬ,

orcid.org/0000-0001-6807-0935

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука»

(Рівне, Україна) *starzhets92@gmail.com*

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті розглянуто та визначено сутність формувального оцінювання, особливості його застосування на уроках громадянської та історичної освітньої галузі. Проаналізовано новий вид оцінювання як дієвий засіб визначення навчальних результатів учнів в умовах компетентнісного навчання. Метою дослідження є спроба концептуального аналізу впровадження формувального оцінювання в шкільний навчальний процес, опис методичних підходів щодо використання прийомів формувального оцінювання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти.

У дослідженні розкрито актуальність використання формувального оцінювання в освітньому процесі Нової української школи. Розглянуто нормативно-правову базу щодо впровадження цього виду оцінювання у шкільний навчальний процес. Проаналізовано використання самооцінювання і взаємного оцінювання як важливого чинника поліпшення засвоєння знань та забезпечення зворотного зв'язку між вчителем і учнем. Визначено основні принципи щодо організації формувального оцінювання на уроках історії. Розглянуто окремі методи та прийоми, що успішно апробовані та найчастіше використовуються у навчальному процесі. Важливим для освітян постає питання творчої розробки нових методичних підходів щодо впровадження прийомів формувального оцінювання на уроках історії.

Попри напрацювання теорії та педагогічної практики, формувальне оцінювання в сучасній українській школі залишається порівняно новим підходом, тож потребує всебічного дослідження. У навчанні учнів історії важливим є системне застосування вчителем обох видів оцінювання: підсумкового та формувального. Лише такий підхід зможе забезпечити реалізацію мети громадянської та історичної освітньої галузі, формування ключових компетентностей школярів, які знадобляться їм для успішної особистісної реалізації в сучасному мінливому світі.

Ключові слова: *учень, оцінювання, формувальне оцінювання, методика, компетентнісне навчання, громадянська та історична освітня галузь, Нова українська школа.*

Volodymyr STARZHETS,

orcid.org/0000-0001-6807-0935

Candidate of Historical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of History

Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

(Rivne, Ukraine) *starzhets92@gmail.com*

METHODS OF USING FORMATIVE ASSESSMENT IN TEACHING HISTORY

The article examines and defines the essence of formative assessment, the features of its application in civics and history education classes. A new type of evaluation is analyzed as an effective means of determining the educational results of school students in the conditions of competence training. The purpose of the study is to attempt a conceptual analysis of the introduction of formative assessment into the school educational process, a description of methodological approaches to the use of formative assessment techniques in history lessons in general secondary education institutions.

The research reveals the relevance of using formative assessment in the educational process of the New Ukrainian School. The regulatory framework for the implementation of this type of assessment in the school educational process is considered. The use of self-assessment and mutual assessment as an important factor in improving knowledge acquisition and providing feedback between the teacher and the school student is analyzed. The basic principles regarding the organization of formative assessment in history lessons have been determined. Some methods and techniques that have been successfully tested and are most often used in the educational process are considered. An important issue for educators is the creative development of new methodological approaches to the implementation of formative assessment methods in history lessons.

Despite the development of theory and pedagogical practice, formative assessment in modern Ukrainian schools remains a relatively new approach, so it needs comprehensive research. Systematic use by the teacher of both types of assessment: summative and formative is important in teaching history students. Only such an approach will be able to ensure the realization of the goal of civic and historical education, the formation of key competencies of schoolchildren, which they will need for successful personal realization in today's changing world.

Key words: school student, assessment, formative assessment, methodology, competence training, civic and historical education branch, New Ukrainian School.

Постановка проблеми. Глибокі суспільні трансформації призвели до нагальної потреби реформування української системи освіти. В нинішньому освітньому просторі головна увага зосереджена на формуванні ключових життєвих компетентностей учнів, які в майбутньому сприятимуть становленню успішного громадянина, адаптованого до сучасних умов життя: конкурентоспроможного; комунікабельного; суспільно активного; відповідального, з високим професіоналізмом; з навичками самореалізації та почуттям патріотизму. Відповідно до цієї концепції змін потребують і підходи в оцінюванні знань учнів.

Сучасне оцінювання повинно бути гнучким, багатоінструментальним, зрозумілим, психологічно комфортним, двоскладним: поєднувати в собі сумативне (оцінити якість) і формативне (підвищити якість) оцінювання. Важливим для освітян постає питання творчої розробки методичних підходів щодо впровадження прийомів формувального оцінювання на уроках історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все потрібно зазначити нормативно-правову основу щодо впровадження формувального оцінювання у навчальний процес. Зокрема, це: Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року; Державний стандарт базової середньої освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року; Наказ Міністерства освіти і науки України № 289 від 1 квітня 2022 року «Про методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

В українській методичній літературі та наукових публікаціях останніх років значна увага приділяється характеристиці суті цього виду оцінювання та особливостям його впровадження в навчальний процес різних освітніх галузей: О. Буйдіна (2020); В. Майорський (2015); Н. Стрілецька, О. Смаглюк (2020); Н. Ткачук, І. Мандрик, М. Петрук (2022). Надзвичайно цінними є праці, що безпосередньо присвячені методичним аспектам використання прийомів формувального оцінювання на уроках суспільствознавчих дисциплін: О. Пометун, Т. Ремех (2019); В. Зоричева

(2020); І. Процюк, Р. Козаченко, О. Сокур (2021). Формувальне оцінювання в сучасній українській педагогіці залишається порівняно новим підходом і потребує детальних наукових досліджень та методичних розробок.

Метою дослідження є спроба концептуального аналізу впровадження формувального оцінювання в шкільний навчальний процес, опис методичних підходів щодо використання прийомів формувального оцінювання на уроках історії в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Виклики часу зумовили реформування загальної середньої освіти, а згодом і всієї української освітньої галузі. Міністерство освіти і науки України, 17 серпня 2016 року оприлюднило для загальнонаціонального обговорення першу версію «Концептуальних засад реформування середньої освіти». Цей документ пояснював ідеологію змін в освіті та розпочав дискусію серед педагогів та широкого кола громадян.

Головна мета – створити школу, в якій буде комфортно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, школу, де вчать критично мислити, експериментувати та не боятися висловлювати власну думку (Нова українська школа, 2016: 7). Сучасні діти значно відрізняються від попередніх поколінь. Вони не обов'язково будуть поділяти погляди старших, маємо запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них модерною і актуальною.

Згодом було прийнято Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та план заходів щодо її впровадження. Вершиною цих процесів стало прийняття нового Закону України «Про освіту» від 05. 09. 2017 р. та Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16. 01. 2020 р. які остаточно унормували освітній процес відповідно до Концепції НУШ.

Державним стандартом базової середньої освіти визначено 9 освітніх галузей: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізична

культура (Державний стандарт, 2020). Відповідно вчителі суспільних дисциплін опинились в дещо новій дійсності і змушені були коригувати свою діяльність.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі визначено: «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції» (Державний стандарт, 2020). Визначено також компетентнісний потенціал галузі та вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі. Це в свою чергу передбачає корекцію щодо поточної системи оцінювання результатів навчання.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» та методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти вказано, що «основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне». *Основною ланкою* в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання» (Про затвердження, 2022). Акцентуємо увагу на тому, що формувальне оцінювання не заміняє собою класичну систему оцінювання, а лише стає одним із її видів. На цьому варто наголосити для уникнення розбіжностей у тлумаченні та випадків заміни формувальним інші види оцінювання. Крім того, заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради.

Формувальне оцінювання – необхідна умова інтерактивного навчання, під час якого формується культура спільного обговорення у класі, розвиваються навички критичного і творчого мислення, а також створюється середовище, що заохочує учнів запитувати. Таке оцінювання підтримує впевненість учнів в тому, що кожен із них здатен поліпшити свої результати.

Появу формувального оцінювання пов'язують із концепцією британських науковців: «Оцінювання для навчання», яка набула широкого поши-

рення в 1999 році після публікації брошури під однойменною назвою «Assessment for learning». Робота цієї групи спиралася на результати досліджень П. Блека та Д. Вільяма, які на основі ґрунтовного аналізу та апробації різних видів оцінювання у британських школах дійшли висновку, що формувальне оцінювання стане дієвим інструментом в процесі індивідуалізації та поліпшення процесу навчання (Стрілецька, Смаглюк, 2020: 356). Зокрема, на їхню думку, якість навчання залежить від таких ключових умов: активна участь учнів в процесі власного навчання; інформування учнів про цілі навчання і критерії оцінювання; використання самооцінювання і взаємного оцінювання відповідно до розроблених критеріїв; забезпечення зворотного зв'язку, що дозволяє учням самим контролювати свої успіхи і визначати подальші навчальні завдання і способи їх здійснення (Буйдіна, 2020: 23). Подібні рекомендації із детальним їх обґрунтуванням пропонує і МОН України.

Головними принципами формувального оцінювання є: зосередженість на здобувачеві освіти – покращувати і розвивати його знання; спрямовується вчителем – автономія, академічна свобода і високий професіоналізм вчителя, так як саме він визначає, що оцінювати, яким чином, як реагувати на інформацію, отриману в результаті оцінювання; усестороння результативність – співучасть здобувача освіти в оцінюванні розвиває навички самооцінювання, школярі глибше занурюються в матеріал, краще його засвоюють; неперервність – використовуючи набір простих прийомів, вчитель організує зворотний зв'язок: анкети самооцінювання, ментальні карти, оцінювання за результатом та ін.; опора на якісне викладання – формувальне оцінювання повинно базуватися на високому професіоналізмі вчителя (Процюк, Козаченко, Сокур, 2021: 262). Таким чином, суть формувального оцінювання полягає у відкритості та зрозумілості навчальної мети; критеріальності оцінювання; постійному зворотному зв'язку від вчителя до учня, від учня до вчителя; самооцінюванні і взаємооцінюванні.

Для організації формувального оцінювання на уроках історії доцільно використовувати наступний *алгоритм дій*:

1. *Формулювання об'єктивних і зрозумілих для здобувачів освіти навчальних цілей.* Цілі уроку варто представляти на його початку у вигляді настанови, що сприятиме спільній продуктивній діяльності вчителя з учнями.

2. *Створення ефективного зворотного зв'язку.* Організація дієвого зворотного зв'язку є не тільки

важливою умовою реалізації формувального оцінювання, а й підґрунтям успішного навчання учнів загалом.

3. *Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.* Це забезпечується застосуванням різноманітних методів, прийомів і форм роботи з навчальним матеріалом.

4. *Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.* Розроблення критеріїв спільно з учнями сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання. Чим конкретніше сформульовані критерії, тим зрозумілішою для учнів буде подальша діяльність щодо успішного виконання завдання. Варто обговорити з учнями і затвердити критерії до різних видів навчальних робіт.

5. *Забезпечення можливостей й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).* Щоб розуміти мету навчання й усвідомлювати як досягати успіху, учні мають вчитися самооцінюванню. Для самостійного оцінювання можна використовувати різні таблиці самооцінки, онлайн-форми, тощо.

6. *Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.* Використання формувального оцінювання дозволяє вчителю відстежувати процес просування учня до навчальних цілей, корегувати навчальний процес на його ранніх етапах, а учневі – усвідомлювати більш високу відповідальність та важливість здобуття знань (Зорічева, 2020: 6); (Підгорна, Береговська, 2021).

Варто зазначити, що організація самооцінювання і взаємооцінювання учнів, аналіз своїх можливостей та усвідомлення учнями важливості власного розвитку є складним процесом і потребує від вчителя тривалої підготовки та професійної роботи. Як зазначають О. Пометун та Т. Ремех: «Як правило, у масовій практиці навчання учням значно легше поставити собі оцінку в балах, ніж провести змістовну самооцінювальну діяльність. Тому розвиток самооцінки і взаємооцінки учнів у навчанні може бути представлений як перехід від виставлення учнем оцінки в балах до її змістового вираження» (Пометун, Ремех, 2019: 93). Цей перехід може бути організований за допомогою відповідних прийомів.

Окремі методи та елементи формувального оцінювання українські вчителі застосовували вже давно. Завдяки досвіду колег та сучасним напрацюванням, зі значної кількості прийомів формувального оцінювання варто виокремити ті, що успішно апробовані та найчастіше використовуються на уроках історії:

«*Формувальне опитування*» – це форма перевірки знань учнів, коли педагог задає додаткові

уточнюючі питання, що дозволяють дитині проаналізувати, узагальнити, зробити висновки з проаналізованого матеріалу.

Різнокольорові картки. Наприклад, червона картка може означати, що учні не зрозуміли матеріал, зелена – що добре зрозуміли, жовта – що хотіли б задати уточнюючі питання.

«*Вимірювання температури*». Метод використовують для виявлення того, наскільки учні правильно виконують завдання, для цього діяльність учнів періодично припиняють запитанням: «Що ми робимо?».

Гра «Асоціації». Вчитель називає або записує історичний термін, а учні говорять які у них виникають асоціації з цим поняттям. Наприклад, які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «козак», «бароко», «націоналізм»?

Метод «Інтелект-карта». Учням пропонується написати основні терміни, що відносяться до теми, що вивчається, згодом учні складають інтелект-карту, яка показує їх взаємозв'язок один з одним. Карту можна скласти як на аркуші паперу, так і в електронному вигляді, використовуючи один з численних онлайн-інструментів.

Метод «Світлофор». Під час виконання тестових завдань діти індивідуально записують відповіді у свій зошит чи на окремому аркуші. Потім показуються чи зачитуються правильні відповіді, учні порівнюють та оцінюють свої відповіді. Червоний – не розумію. Жовтий – розумію, але самостійно пояснити не зможу. Зелений – зрозумів(ла) і тепер точно знаю або вмію.

Вікторини, тести та анкети. Одним із найцікавіших та актуальних варіантів здійснення формувального оцінювання є використання численних онлайн-інструментів для проведення опитування, тестування та ігор. Серед них Google форми, QR-код, Kahoot, Online TestPad, Plickers та ін.

Таблиця ЗХД. Учні складають таблицю на три колонки: знаю, хочу дізнатись, дізнався(лась). Перші дві заповнюють відразу, третю в процесі вивчення теми, що дозволяє учням наочно аналізувати процес засвоєння знань.

Різні методи взаємооцінювання учнів. «Перевіряємо один одного» – учні працюють в парах або групах, по черзі відповідаючи на питання та за потреби виправляють чи доповнюють один одного. Вчитель виступає в ролі організатора та помічника. Питання, що викликали найбільші труднощі, можна ще раз обговорити з усім класом в кінці уроку. Метод «Суд» – для перевірки домашнього завдання або вивченого матеріалу між учнями розподіляються наступні ролі: адво-

кат, прокурор, суддя. Відповідно до розподілених ролей учні оцінюють відповідь однокласників або їхню творчу роботу.

Наведені методи (прийоми) формувального оцінювання є лише узагальненою демонстрацією їх можливостей. Взагалі, особливістю цього виду оцінювання є його гнучкість, адаптивність до експериментів та пристосованість до індивідуального стилю викладання педагога.

Суть нового підходу до оцінювання полягає в тому, щоб утвердити у свідомості учнів оцінку не як фіксатора невдач, а як умовну позначку їх досягнень, як стимул до творчої діяльності. Класичне та формувальне оцінювання результатів навчання й компетентностей учнів мають стати рівноправними моделями оцінювання в шкільному курсі історії, які доповнять одна одну, виконуючи різні завдання: підсумкове оцінювання має на меті оцінити якість знань, а формувальне – підвищити їх. Це допоможе дітям визначити свої сильні та слабкі сторони, зосередитися на тих навичках, що потребують вдосконалення.

Підсумкове оцінювання визначає результати опрацювання учнем матеріалу уроку, теми, семестру, року та етапу навчання відповідно до вимог державної підсумкової атестації. А формувальне оцінювання сприяє розвитку особистості учня,

його мотивації до навчання та самоосвіти. Солідаризуємося з думкою провідних методистів О. Пометун та Т. Ремех: «Формувальне – інноваційний для України вид оцінювання, засвідчує просування учня від «учора до сьогодні» у знаннях, вміннях, ціннісних орієнтаціях, особистісних проявах тощо, і може бути поточним, поурочним, по-елементним. Такий вид оцінювання забезпечує отримання інформації про те, як впливає діяльність вчителя на тих, для кого вона здійснюється» (Пометун, Ремех, 2019: 95). Отримана вчителем інформація щодо рівня засвоєння учнем навчального матеріалу дозволяє педагогу оцінювати та коригувати свою діяльність.

Висновки. Отже, попри напрацювання теорії та педагогічної практики, формувальне оцінювання в сучасній українській школі залишається порівняно новим підходом, тож потребує всебічного дослідження. У навчанні учнів історії важливим є системне застосування вчителем обох видів оцінювання: підсумкового та формувального. Лише такий підхід зможе забезпечити реалізацію мети громадянської та історичної освітньої галузі, формування ключових компетентностей школярів, які знадобляться їм для успішної особистісної реалізації в сучасному мінливому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буйдіна О. Актуальні проблеми здійснення формувального оцінювання в системі післядипломної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 6. С. 21–25.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
3. Зорічева В. І. Формувальне оцінювання здобувачів освіти на уроках історії та громадянської освіти. Ізміл: Державний навчальний заклад «Ізмільський центр професійно-технічної освіти», 2020. 23 с.
4. Майорський В. До проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів профільних класів із правознавства. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 4. С. 129–140.
5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти : Наказ МОН України № 289 від 01.04.22. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINyUVANNYa_OST818.pdf
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: МОН України, 2016. 35 с.
7. Підгорна О., Береговська Т. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики? URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>
8. Пометун О., Ремех Т. Оцінювання учнів з громадянської освіти в контексті компетентнісного підходу. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 1. 86–97.
9. Процюк І., Козаченко Р., Сокур О. Формувальне оцінювання на заняттях із гуманітарних дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1. С. 259–267.
10. Стрілецька Н., Смаглюк О. Використання прийомів (технік) формувального оцінювання на уроках інформатики у початковій школі. *Молодий вчений*. 2020. № 6. С. 355–363.
11. Ткачук Н., Мандрик І., Петрук М. Формувальне оцінювання як інноваційний аспект шкільної географічної освіти в Новій українській школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 206. С. 208–214.

REFERENCES

1. Buidina O. (2020). Aktualni problemy zdiisnennia formuvalnogo otsiniuvannia v systemi pisladyplomnoi osvity [Actual problems of formative assessment in the postgraduate education system]. *Image of the modern pedagogue*, 6. 21–25. [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [The state standard of basic secondary education]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
3. Zoricheva V. (2020). Formuvalne otsiniuvannia zdobuvachiv osvity na urokakh istorii ta hromadianskoi osvity [Formative assessment of education seekers in the lessons of history and civics education]. Izmail: Derzhavnyi navchalnyi zaklad «Izmail'skyi tsentr profesiino-tehnicnoi osvity». 23 p. [in Ukrainian].
4. Maiorskyi V. (2015). Do problemy otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv profilnykh klasiv iz pravoznavstva [To the problem of evaluation of educational achievements pupils of specialized classes in law]. *Educological discourse*, 4, 129–140. [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv 5–6 klasiv, yaki zdobuvaiut osvitu vidpovidno do novoho Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity : Nakaz MON Ukrainy № 289 vid 01.04.22 [On the approval of methodological recommendations regarding the assessment of educational achievements of pupils of grades 5-6 who are receiving education in accordance with the new State standard of basic secondary education : Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 289 dated 01.04.22.]. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf [in Ukrainian].
6. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. Kyiv: MON Ukrainy. 2016. 35 p. [in Ukrainian].
7. Pidhorna O., Berehavska T. (2021). Shcho take formuvalne otsiniuvannia, chomu vono potribne uchniam i yaki osnovni vyklyky? [What is formative assessment, why do students need it, and what are the main challenges?]. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsiniuvannia-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/> [in Ukrainian].
8. Pometun O., Remekh T. (2019). Otsiniuvannia uchniv z hromadianskoi osvity v konteksti kompetentnisnogo pidkhodu [Assessment of students in civic education in a context of the competence approach]. *Ukrainian Educational Journal*, 1, 86–97. [in Ukrainian].
9. Protsiuk I., Kozachenko R., Sokur O. (2021). Formuvalne otsiniuvannia na zaniattiakh iz humanitarnykh dystsyplin [Formative assessment in classes in humanities]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1, 259–267. [in Ukrainian].
10. Striletska N., Smahliuk O. (2020). Vykorystannia pryiomiv (tekhnik) formuvalnogo otsiniuvannia na urokakh informatyky u pochatkovii shkoli [The use of methods (techniques) of formative appreciating in computer science lessons in primary school]. *Young Scientist*, 6, 355–363. [in Ukrainian].
11. Tkachuk N., Mandryk I., Petruk M. (2022). Formuvalne otsiniuvannia yak innovatsiinyi aspekt shkilnoi heohrafichnoi osvity v Novii ukrainskii shkoli [Formative assessment as an innovative aspect of school geography education in the new ukrainian school]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, 206, 208–214. [in Ukrainian].